

Kriminalitet och Försäkring

Temarapport vid Nordisk försäkringskongress¹⁾

av **Leif Björklund**, Länsförsäkringsbolagens AB

Som överskriften anger är det ett mycket vidsträckt begrepp som rapporten skall belysa. Avgränsningen blir därför svår att göra samt mycket subjektiv.

Jag har funnit det lämpligt att dela in rapporten i två huvuddelar, dels en del avseende brott som försäkringen är tänkt att skydda mot och dels en del avseende brott riktade mot försäkringsbolagen. Det är inte alltid som dessa två grupper hålls isär eller ens går att hålla isär. Således torde en redovisning av antalet stöldanmälda men inte återfunna fordon innehålla en stor mängd försäkringsbedrägerier.

Leif Björklund

Mitt syfte med rapporten har varit att försöka ge en översiktlig redovisning av brottsutvecklingen för några försäkringsrelaterade brott, något om hur samhället och försäkringsbranschen bemöter denna brottslighet samt avslutningsvis några personliga reflektioner om vad framtiden kommer att kräva av försäkringsbolagen. Handlingen skall framför allt ses som ett underlag för fortsatta diskussioner beträffande frågor som aldrig får upphöra att behandlas. Rapporten utgår från förhållandena i Sverige. Jag har valt att inte behandla det som brukar benämnas penningtvätt, dvs. åtgärder i syfte att dölja eller omsätta pengar eller andra tillgångar från brottslig verksamhet.

Rapporten baseras framför allt på den erfarenhet jag erhållit i ämnet efter åtta år som samordningsansvarig för länsförsäkringsbola-

gens utredningsverksamhet. Dessförinnan tjänstgjorde jag under fem år som åklagare vid en myndighet i Stockholmsregionen.

Jag vill också rikta ett särskilt tack till Bo Ulriksson, Brottsförebyggande rådet i Stockholm, Arne Sandström, Sveriges Försäkringsförbund och Gunnel Landström, Länsförsäkringsbolagens AB som försett mig med statistiskt underlag.

Försäkringsskyddade brott

Av de brott som drabbar våra försäkringstagare och därmed föranleder försäkringsersättningar, har jag valt att redovisa tenden-

1) Temarapporten redovisades vid Nordiska försäkringskongressen 28-30 augusti 1996 i Köpenhamn

sen under 1990-talet för vissa gärningar. De brott som anges är fordonsrelaterade stölder, inbrott i hus och hem samt skadegörelser.

a) **Brottsutveckling**

Statistiken beträffande antalet polisanmälningar avseende biltillgrepp och stölder visar på en minskning med omkring 20% från år 1991 till år 1994, se *Tabell 1*. Detta gäller dock inte brottet skadegörelse som ökat något med omkring 7% under samma tid.

Vid jämförelser med försäkringsstatistik ges samma tendens avseende stöldbroten, se *Tabell 2*.

Vad avser personbilsrelaterade stölder, minskade antalet anmälningar under tidsperioden med drygt 23% och beträffande anmälda inbrott avseende hem-, villahem- och fritidshusförsäkring med knappt 12%. Enligt information från Larmtjänst AB:s utredningsenhet var t.ex. Sverige ett av få europeiska länder som hade en vikande kurva avseende stöldanmälda bilar under åren 1989–1993.

Medan tendensen verkar fortsätta beträffande

antalet anmälda inbrott under 1995, då 37.786 anmäldes, vänder kurvan brant uppåt avseende stöldanmälda fordon. År 1995 anmäldes 101.653 fordon, vilket innebär en ökning med knappt 9% från föregående år.

Vad avser ersättningsbeloppen för stölder av och ur personbilar sjönk dessa från MSEK 978,7 år 1991 till MSEK 745 år 1994. Den beräknade skadekostnaden för inbrott avseende hem-, villahem- och fritidshusförsäkring sjönk under samma tid från omkring MSEK 505,4 till MSEK 461,8.

En intressant iakttagelse är att när antalet stöldanmälda personbilar minskar, minskar även antalet ej återfunna bilar, se *Tabell 3*. Andelen ej återfunna fordon av antalet stöldanmälda har dock ökat något, från 6,7% år 1991 till 7,3% år 1994. Fortfarande är andelen ej återfunna stöldanmälda personbilar låg i förhållande till Mellan- och Sydeuropa där procenttal över 40 inte är ovanligt. Enligt information från Interpol stöldanmäls närmare 2.000.000 bilar totalt i Europa varav omkring hälften inte återfinns.

Tabell 1. Antalet polisanmälda brott i Sverige under åren 1991–1994

<i>Brottstyper</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>
Fullbordat biltillgrepp	48.491	45.185	42.793	37.868
Stöld ur och från motordrivet fordon	143.908	135.672	122.237	112.306
Inbrottsstöld (ej av skjutvapen) i bostad	22.056	21.550	20.237	17.670
Skadegörelsebrott	93.770	94.231	94.580	100.608

Källa: Särskild framtagen brottsstatistik av Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Tabell 2. Antal anmälda skador under åren 1991–1994:

<i>Brottstyper</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>
Stöld av och ur personbilar	122.294	112.972	104.075	93.604
Inbrott (hem-, villahem- och fritidshusförsäkring)	44.965	45.879	43.846	39.672

Källa: Statistik från Sveriges Försäkringsförbund

Tabell 3. Stöldanmälda och efterlysta personbilar samt antalet ej återfunna omkring en månad efter respektive observationsår:

<i>Personbilar</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>
Stöldanmälda och efterlysta	42.303	39.707	37.232	32.980
Ej avlysta	2.854	2.819	2.721	2.416

Källa: promemoria 1995-04-24 från Sveriges Försäkringsförbund, Bilavdelningen ang. stöldförsäkring personbilar.

År 1993 utkom Svenska Brandförsvärsföreningen med en handbok benämnd "Anlagd brand – Insatser mot ett samhällsproblem". Handboken, som också kan ses som en rapport om anlagd brand som ett samhällsproblem, anger antalet anlagda bränder inom Sverige till omkring 10.000 av totalt omkring 40.000 bränder per år. Var fjärde brand skulle således vara anlagd, eller som det uttrycks i rapporten, bakom minst var fjärde brand döljer sig ett brott. Rapporten anger att över hälften av de anlagda bränderna utförs av ungdomar med vandalism som huvudmotiv. Kostnaderna för de anlagda bränderna är beräknade till omkring MSEK 1.000.

b) Hot mot försäkring

Det finns två allvarliga hotbilder att särskilt begrunda och som kan påverka den fortsatta brottsutvecklingen. Den ena är brottslighetens internationalisering och då särskilt "hotet från öst". Det andra är samhällets minskade möjligheter att utreda och försöka lösa förmögenhetsbrott.

Genom Sveriges inträde i EU och ändrade politiska förhållanden i de forna kommunistiska länderna, har möjligheterna till personbesök och handel med varor ökat. En inte alltför djärv gissning är att det finns ett stort uppdämt behov av konsumtionsvaror i dessa länder. Det ökade handelsutbytet har också medfört att de svenska myndigheternas kontroll av det som passerar landets gränser minskat kraftigt. Det finns således en god grund att anta att även det brottsliga utbytet mellan länderna i Europa ökar. Myndigheternas sam-

arbetsformer över ländernas gränser i dessa frågor har inte alls följt med handelsutvecklingen. Det samarbete som sker i dag tenderar till att bli formalistiskt och svårarbetat. Det finns få praktiskt verksamma brottsutredare som vänder sig till t.ex. Interpol med någon större förhoppning om ett lyckat slutresultat. En ny sammanslutning för brottsutredning inom Europa, Europol, befinner sig i början av sin verksamhet och det är ännu för tidigt att uttala sig om det går att erhålla ett fruktbart samarbete. De organisationer som existerar i dag kan emellertid i stället komma att hindra ett informellt informationsutbyte eller utredningshjälp i ett konkret ärende på handläggarnivå. Det skall dock nämnas att Interpol påbörjat ett arbete med att inrätta ett för Europa gemensamt databaserat stöldregister för bilar (ASF-registret). Ryssland, Slovenien och Sverige skall som första länder börja anmäla stöldanmälda bilar till registret.

Svårigheterna för våra myndigheter att upprätta stadigvarande och pålitliga samarbetspartners med länderna i öst är stor. En svårdefinierad brottsbekämpningsorganisation med stor personalomsättning i dessa länder, omöjliggör alla planer på ett framgångsrikt samarbete.

Behovet av ett samarbete är dock mycket stort. Som nämnts tidigare verkar det finnas en i stort sett obegränsad "hälserimarknad" i dessa länder. Risken för att upptäckas i samband med "handelsutbytet" är som anförts ovan, liten. Vi vet redan i dag att det förs en stor mängd stöldanmält gods från Sverige och österut. För närvarande står t.ex. knappt 200

stöldanmälda svenska personbilar i Ryssland och de Baltiska staterna i avvaktan på beslut om de får utlämnas till Sverige. Vi har säkerligen bara sett början på en brottsutveckling där motivet till egendomsbrotten kan sökas i möjligheten att avyttra godset i öst. Enligt information från Larmtjänst AB:s utredningseenhet importeras legalt omkring 400.000 bilar per år till Ryssland. Det finns omkring 11,5 miljoner bilar bara i Moskva varav 8 miljoner är rysktillverkade. Kontrollen av de utlandsregistrerade fordonen i Ryssland är mycket dålig.

Det andra hotet anges som samhällets minskade möjligheter att utreda och försöka lösa förmögenhetsbrott. I en tid då samhällets resurser för brottsbekämpning totalt minskar, prioriteras dessa mot narkotika- och våldsbrott. Ett samhälle med ökad anonymitet leder ofrånkomligen till att uppklarningsprocenten av t.ex. stöldbrott minskar. I Stockholm sjönk uppklarningsprocenten beträffande brottet tillgrepp av fortskaffningsmedel från början av 1980-talet till början av 1990-talet från 8% till 4%. Rättspraxis är i princip sådan att gärningsmannen måste gripas på bar gärning för att kunna identifieras och sedan dömas.

Svensk polis genomför för närvarande en stor omorganisation som skall ge större administrativa enheter men med ökat lokalt ansvar för brottsbekämpningen. Detta har lett till att övergripande regionala enheter med stor sakkunskap om specifik brottslighet, t.ex. bilstölder, avskaffats till förmån för mindre lokala enheter där helhetsbilden gått förlorad. I kriminologiska kretsar anförs det ofta att en liten grupp kriminella svarar för en stor del av brottsligheten. Anser man denna tes riktig, förstår man samtidigt behovet av större övergripande enheter med samlad kunskap om såväl brottstrender som brottslingar. Tjuvarna arbetar inte så lokalt som den nya polisorganisationen verkar vilja tro. Vad som sammanfattningsvis kan sägas är att försäkringsbranschen inte kan förvänta sig ökad hjälp

från samhällets sida i försöken att minska såväl antalet försäkringsskyddade brott som kostnaderna härav.

Även om statistiken visar på att antalet brott under början av 1990-talet har gått ner, tror jag att vi endast sett en tillfällig minskning av den brottsutveckling som varit från 1960-talet och framåt, dvs. kraftigt ökande. Beträffande biltillgreppen kan vi redan se en uppgång av antalet brott och det skulle inte förvåna om även övriga tillgreppsbrott kommer att följa denna trend.

c) Exempel på åtgärder från försäkringsbranschen

I kontakterna med våra kunder, försäkringsstagarna, finns sedan länge såväl sanktioner som belöningar i försäkringsavtalen. Den slarvige försäkringstagaren som onödigt exponerar stöldgodset får vidkännas en nedsättning av sin försäkringsersättning, medan den omdömesgille får självriskbefrielse om denne installerar ett godkänt larm i sin bil. I kontakterna med företag kan det ställas krav på skadeförebyggande åtgärder för att det överhuvudtaget skall bli ett försäkringsavtal. Krav på larm, säkerhetsåtgärder och bortforsling av brandfarligt gods, ställs ofta för att om möjligt förhindra inbrottsstölder eller brandanläggelse. Att ytterligare försöka minska brottsproblemen denna väg ser jag emellertid som svårframkomlig. Det kan också diskuteras om det är kunden som skall straffas när fråga är om att komma till rätta med ett samhällsproblem.

Andra förebyggande åtgärder är deltagande i och sponsring av olika projekt. Projekten syftar i många fall till att hjälpa folk att skydda sin egendom eller öka viljan att upptäcka och rapportera misstänkta handlingar, kort sagt att bry sig om. Ett exempel är ett samarbete med polisen som benämns "grannsamverkan". Tanken är att boende i t.ex. ett villaområde skall ha tillsyn över varandras egendom i semestertider, undanröja tecken

på bortavaro samt vara observanta och rapportera till polisen när man iakttar något misstänkt. Ett annat exempel på projekt är Brottsförebyggarna i Gävle (BIG) där personal från sociala myndigheter, skola, polis och försäkringsbolag samarbetar med ungdomar mot brott. Dessa olika projekt är naturligtvis oerhört värdefulla i kampen mot brott men kräver hårt arbetande idealister för att resultatet skall bli bestående.

En stor del av försäkringsbolagens brottsbekämpande arbete går ut på att spåra upp och om möjligt återta stöldgods. Ett problem i detta arbete är att kunna identifiera stöldgodset. Initiativtagare och samordnare av arbetet är framför allt Larmtjänst AB:s utredningsenhet. Larmtjänst AB är en riksorganisation ägd av samtliga i Sverige etablerade och direkttecknande sakförsäkringsbolag. Utredningsenheten har tillgång till flera register som möjliggör att stulet gods upptäcks, t.ex. Stöldskyddsföreningens båtregister och olika register för att identifiera fordon. Man svarar även för att försäkringsbranschen anslutits till det s.k. Art Loss-register, ett internationellt register över stulen konst, antikviteter och annat särskilt värdefullt gods. Utredningsenheten har också upprättat en "båtspårarkedja" bestående av såväl myndigheter som privatpersoner vilka kan hjälpa till att hitta en stöldanmäld båt under dess färd från stöldplatsen.

Tillsammans med försäkringsbolagens egen utredningsverksamhet har man också inrättat flera samrådsgrupper samt genomfört en rad projekt som syftar till att undersöka och få erfarenhet av den brottsliga verksamheten. Man försöker t.ex. skaffa sig information om och bättre registrering av datastöld samt stöld av tunga fordon eller arbetsredskap. Det har även genomförts en rad gränskontroller för att försöka förhindra utförsel av stulna fordon. Larmtjänst AB:s utredningsenhet arbetar även med att upprätta internationella kontakter som kan hjälpa försäkringsbolagen att hitta och återfå stöldgods.

Försäkringsbolagen själva för också i dag på ett annat sätt än tidigare skadeståndstalan mot tjuvar. Tidigare, och då talar jag om så sent som 1980-talet, tycktes det i allmänhet onödigt att framställa skadeståndsanspråk mot en oftast medellös person. I dag försöker försäkringsbolagen bevaka att man får en dom mot gärningsmännen och följer även upp med att kräva dessa på betalning. I Sverige är det kostnadsfritt att via kronofogdemyndigheten försöka erhålla betalning för ett brottskadestånd. En svårighet med att kunna föra skadeståndsprocesser, är en bristande kontakt med myndigheterna. Många gånger får försäkringsbolagen överhuvudtaget inte reda på att någon person är misstänkt för brottet, än mindre att denne åtalas eller döms. Detta gör att det tyvärr oftast beror på tillfälligheter om ett skadeståndsanspråk framställs mot en gärningsman.

Sverige är ett av få länder i vår omgivning som bekänner sig till den s.k. exstinktionsprincipen när det gäller möjligheten att förvärva stulet gods. Detta innebär att en köpare av stöldgods blir ägare till detta om han varit i god tro vid köpet. Principen har fastslagits i en lag om godtrosvärv av lösöre som trädde i kraft den 1 januari 1987. Vanligtvis upptäcks stöldgods genom polisens arbete varför frågan om rättmätig ägare till egendomen oftast uppkommer i samband med en brottsutredning. Vid prövningen av vem som är berättigad att få egendomen, den misstänkte eller den ursprunglige ägaren, sätts det därför oftast likhetstecken mellan godtrosvärv och frikännande dom. Detta är dock ett felaktigt synsätt enligt lagen men så har den faktiskt uppfattats av allmänheten. Lagen har också visat sig svår att tillämpa praktiskt. Problemet, för den som blivit frånstulen godset eller för försäkringsbolaget som ersatt egendomen, är att få kännedom om att godset anträffats, och om så sker, att få tid att agera rättsligt mot innehavaren av godset innan

detta återlämnats och sedan försvunnit. Prövningarna i domstolarna om godtrosvörvärv är därför oerhört få trots att lagen varit i kraft i snart tio år. Försäkringsbolagen försöker självklart att få rättslig prövning, särskilt om godset är värdefullt, men även bolagen möter oerhörda svårigheter i sitt arbete.

Det har bl.a. därför nyligen företagits en statlig översyn av lagen där försäkringsbranschen som remissinstans kraftigt hävdade att en övergång till den s.k. vindikationsprincipen, dvs. att äganderätten består för den ursprungliga och frånstulna ägaren, bör ske beträffande stöldgod. Justitiedepartementet funderar just nu över vilken princip som skall gälla i Sverige.

Brott mot försäkringsbolagen

Den andra delen av denna rapport tar upp problemet med brott riktade mot försäkringsbolagen och då särskilt bedrägerier.

a) Omfattning

Det är svårt att ge en exakt bild av kostnaderna för och omfattningen av försäkringsbedrägerier. Inom sakförsäkringsområdet har man erfarenhetsmässigt ansett att bedrägerierna utgjort minst 10% av skadeersättningen. Några undersökningar har gjorts för att om möjligt fastställa omfattningen.

I BRÅ Rapport 1982:6 sammanfattades undersökningens resultaten i följande tre punkter:

- Andelen försäkringstagare som krävt ersättning för skada och som någon gång lurat ett försäkringsbolag utgör med säkerhet betydligt mer än 10%.
- Andelen ersättningskrav som är helt eller delvis bedrägliga kan uppgå till 10% och kanske även mer vad avser stöldskador, som förefaller vara ett särskilt utsatt moment.
- Andelen utbetald skadeersättning som gäller bedrägliga krav går knappast upp till

10%. Skälet är främst att det vid vissa typer av skador, t.ex. vattenskador och skador genom trafikförsäkringen är ganska svårt att lura försäkringsbolaget. Dessutom består en stor del av försäkringsbedrägerierna endast av påplussningar, huvudsakligen inom självriskens ram, där alltså huvuddelen av det utbetalda beloppet utgör korrekt ersättning.

Undersökningen avsåg hem-, villahem- och motorfordonsförsäkringar samt underlaget för bedömningen erhöles främst genom intervjuundersökningar.

Accepterar man att omkring 10% av alla utbetalda ersättningar är till följd av försäkringsbedrägerier och jämför med faktiskt utbetald försäkringsersättning, se *Tabell 4*, talar vi sålunda om en kostnad av omkring MSEK 1.500 för dessa typer av försäkringar under 1990-talet.

Vid en jämförelse med inbetalda försäkringspremier, se *Tabell 5*, skulle kostnaden för bedrägerierna motsvara knappt 6% av försäkringspremierna.

I PHS Rapport 1:1994 anges kostnaden för försäkringsbedrägerierna till någonstans mellan MSEK 1.000 och MSEK 1.500. Andra beräkningar inom försäkringsbranschen anger siffran till minst MSEK 2.000, se t.ex. Nordisk Försäkring nr 2/95 s. 6.

Trots svårigheterna att konkret bestämma hur mycket försäkringsbedrägerierna kostar försäkringsbolagen, ifrågasätts inte påståendet att brotten påverkar försäkringspremierna negativt och måste med kraft bekämpas. Liknande uttalanden gjordes också i förarbetena till konsumentförsäkringslagen, se regeringens proposition 1979/80:9 om konsumentförsäkringslag m m, s. 77 och 85. Där angavs bl.a. att det var ett viktigt samhällsintresse att på olika sätt försöka motarbeta bedrägerierna och att försäkringsbolagen måste beakta försäkringstagarkollektivets intresse av att en enskild försäkrad inte gynnas obehörigt.

Tabell 4. Utbetald försäkringsersättning av svenska riksbolag och större lokala bolag (MSEK)

År/Typ av försäkring	1985	1990	1993	1994	1995
Företags- och fastighetsförs.	3.416	5.481	4.546	4.479	4.597
Hem- och villahemförsäkring	2.251	3.398	3.790	3.776	3.747
Trafikförsäkring	1.523	2.740	2.906	3.005	3.075
Motorfordonsförsäkring	2.096	4.412	3.949	3.964	4.159
Totalt	9.286	16.031	15.191	15.224	15.578

Källa: Statistiska meddelanden från Finansinspektionen fjärde kvartalet 1995

Tabell 5. Inbetald premie för samma tidsperioder och försäkringar (MSEK)

År/Typ av försäkring	1990	1993	1994	1995
Företags- och fastighetsförs.	7.978	8.090	8.451	8.851
Hem- villahemförsäkring	5.654	6.699	6.887	6.751
Trafikförsäkring	3.495	3.998	4.115	4.195
Motorfordonsförsäkring	5.453	6.140	6.566	5.983
Totalt	22.580	24.927	26.019	25.780

Källa: Statistiska meddelanden från Finansinspektionen fjärde kvartalet 1995

b) En internationell jämförelse

Även internationellt uppmärksammas försäkringsbedrägerier som ett stort och kostsamt problem. I Norge anges att ca 10% av alla utbetalda försäkringsersättningar är bedrägerier, vilket motsvarar en kostnad av MNKR 1.500 och i Finland anges siffror mellan 5–10%, motsvarande mellan MFIM 500 och 1.000, se Nordisk Försäkring nr 2/95 s. 5 resp. 3.

Totalt i Europa har siffror om minst MSEK 68.000 i bedrägerikostnader nämnts, se Försäkringstidningen nr 1/95. I Storbritannien angavs bedrägerikostnaderna till minst MGBP 400 av de omkring MGBP 14.000 som utbetalades i skadeersättning år 1991, se Försäkringstidningen nr 3/93. I Frankrike uppskattades att bedrägerierna uppgick till omkring 5% av utbetald ersättning eller ca MFRF 10.000 år 1992 och i Nederländerna angavs samma procentsats, innebärande en kostnad

av MNLG 700, se Försäkringstidningen nr 8-9/93. Det verkar i dag som att det finns en stor internationell enighet om att problemet måste motarbetas.

c) Samhällets intresse av försäkringsbedrägerier

I Sverige särregleras inte försäkringsbedrägerier från andra bedrägerier i Brottsbalken med ett undantag. I 9 kap 11 § 2 st brottsbalken stadgas att den som för att bedraga försäkringsgivare skadar sig eller annan till person eller egendom döms för förberedelse till bedrägeri. Mig veterligen har lagparagrafen aldrig använts praktiskt under modern tid. När det gäller straffet för bedrägeri stadgas fängelse i högst två år och för grovt bedrägeri fängelse lägst sex månader och högst sex år. Även försök till bedrägeri är straffbart.

Om jag tidigare anfört att samhällets möjligheter att utreda förmögenhetsbrott är litet,

gäller detta i än högre grad beträffande försäkringsbedrägerier. Trots vad som skrivits i förarbetena till konsumentförsäkringslagen om att det är ett viktigt samhällsintresse att bekämpa bedrägerier mot försäkringsbolag (se ovan), vet försäkringsbranschen i dag att polisens knappa och alltmer minskade resurser prioriteras på annan brottslighet.

I storstäderna är det knappast mödan värt att polisanmäla misstänkta bedrägerier eftersom vi vet att ärendena inte ens kommer att utredas. I pressen stod för några år sedan att bedrägerier riktade mot banker och företag till ett värde under SEK 50.000, inte utreds av stockholmspolisen utan läggs på hög i avvaktan på preskription. Detta var inte journalistens egna slutsatser utan uttalandet kom från chefen för Stockholmspolisens bedrägerirotel, se Dagens Nyheter den 18 maj 1991. Det har inte blivit bättre med åren utan snarare tvärtom. År 1993 polisanmälades nio ärenden till stockholmspolisen av Länsförsäkringar Stockholm varav samtliga avskrevs, de flesta med motiveringen att brott inte kunde styrkas. I några av ärendena hade emellertid försäkringstagaren erkänt bedrägeriet inför utredningsmannen.

Sveriges justitieminister uttalade på en fråga i riksdagen angående regeringens åtgärder mot försäkringsbedrägerier att "I första hand måste emellertid försäkringsbedrägerierna bekämpas av försäkringsbolagen själva", se protokoll som svar på fråga 1994/95:285.

Detta har lett till att försäkringsbolagen blivit restriktiva med att polisanmäla misstänkta bedrägerier. Det är endast klara fall som polisanmäls vilket i sin tur lett till att antalet anmälningar är få och förhållandevis konstant under åren. Mellan år 1979–1993 polisanmälades mellan drygt 500 till drygt 700 ärenden per år (se PHS Rapport 1:1994). Ingen som arbetar med utredningar av misstänkta bedrägerier tror att siffrorna rätt återspeglar den totala brottsligheten. Försök att uppskatta den verkliga brottsligheten antyder

att det totala antalet försäkringsbedrägerier avseende sakskadeförsäkringar skulle uppgå till minst 85.000 brott per år (se PHS Rapport 1:1994). Enligt författarnas egen uppfattning är emellertid det faktiska antalet brott än större. Av ovan nämnda 85.000 brott skulle omkring 35.000 fall rikta sig mot hem-, villa- eller fritidshusförsäkringar, omkring 40.000 fall mot motorfordonsförsäkringar och resterande 10.000 mot övriga sakförsäkringar. Majoriteten av brotten, ca 80–90%, är s.k. påplussningar i en i sig korrekt skada medan en mindre del, vilket skulle motsvara omkring 10.000–15.000 brott per år, är s.k. fingrade eller konstruerade skador. Som ett exempel på en särskild utsatt försäkringsskada nämns anmälda bilstöldar där fordonet inte återfunnits. Enligt undersökningen uppskattas antalet bedrägerier till mellan 23–34% av dessa anmälda skadefall.

Förhållandet att antalet polisanmälda bedrägerier varit konstant och på en mycket låg nivå har troligtvis inneburit att rättsväsendet inte anser att försäkringsbedrägerier är en särskilt allvarlig gärning. Under 1990-talet har två ärenden behandlats ur påföljdssynpunkt av högsta domstolen. Ett ärende avsåg försök till grovt bedrägeri beträffande en fingerad stöld av varor ur en butik till ett värde om SEK 300.000 och ett ärende avsåg försök till bedrägeri beträffande en stöldanmäld personbil värd omkring SEK 100.000 som försäkringstagaren själv låtit föra ut ur landet för försäljning. I båda fallen var försäkringstagaren tidigare ostraffad. Högsta domstolen ansåg att påföljderna skulle bestämmas till villkorlig dom och dagsböter.

d) Några åtgärder av försäkringsbranschen

Arbetet mot försäkringsbedrägerier inom svensk försäkring tog fart under slutet av 1970-talet. Redan tidigare, i början av 1970-talet, hade Larmtjänst AB:s utredningsenhet inrättats. Utredningsenheten kom, förutom

att arbeta med försäkringsrelaterade brott och kontakter med framför allt polisen, även att utreda brott riktade mot enskilda försäkringsbolag.

År 1978 antog försäkringsbolagen "gemensamma riktlinjer för handläggning vid misstanke om försök till försäkringsbedrägeri". Riktlinjerna reviderades år 1983 och har sedan dess tillämpats av försäkringsbolagen som utgångspunkt för organisation av verksamheten och handläggning av ärendena. Sammanfattningsvis anger riktlinjerna att beslut angående utredningsärenden skall tas av ansvarig chef, med vilket skall förstås lägst skadestyr eller sektionschef, att utredningen skall verkställas av särskild utredare, att utredningen skall genomföras med snabbhet, att kunden skall få del av utredningsresultatet skriftligen, att beslutet kan bli a) att misstankarna undanröjs och ersättning utbetalas, b) att misstankarna kvarstår varför ersättning inte skall utbetalas men att misstankarna inte är så starka att polisanmälan skall göras samt c) som b ovan men att misstankarna är så starka att polisanmälan skall ske samt att kontakt med polis/åklagare skall upprätthållas för att kunna leva upp till syftet att uppdaga och anmäla brott.

Från och med början av 1980-talet har Larmtjänst AB:s utredningsenhet och försäkringsbolagen rekryterat flera personer med gedigen utredningserfarenhet, framför allt från polisen, för att kunna utföra ovan anförda uppgifter.

I dag arbetar omkring 100 särskilda utredningsinspektörer inom Larmtjänst AB:s utredningsenhet och de olika försäkringsbolagen i Sverige. Man kan sedan lägga till omkring fem jurister på försäkringsbolagen som egentligen uteslutande arbetar med ärenden i vilka det finns misstankar om brott. Uppskattningsvis verkställer en utredningsinspektör omkring 100 utredningar per år, vilket skulle innebära att försäkringsbranschen i Sverige utreder omkring 10.000 skadeärenden per år.

Jag vill poängtera att siffran är en grov uppskattning efter samtal med olika utredningsinspektörer och jurister. (PHS Rapport 1:1994 anger att försäkringsbolagen utreder mellan 7.000 och 10.000 ärenden per år.)

På liknande sätt kan det uppskattas att försäkringsbolagen beslutar att inte utge ersättning i omkring hälften av alla utredningar, dvs. i omkring 5.000 fall. Denna siffra skall sedan jämföras med antalet polisanmälda bedrägerier, dvs. mellan drygt 500 och drygt 700 fall per år. Den skall också jämföras med det uppskattade antalet försäkringsbedrägerier totalt, 85.000 fall (se PHS 1:1994).

Försäkringstagare som inte är nöjda med försäkringsbolagets beslut i det enskilda ärendet har alltid möjlighet att få frågan prövad genom att väcka talan mot försäkringsbolaget vid allmän domstol. I utredningsärenden blir det således en tvistemålsprövning angående kundens rätt till försäkringsersättning. Det sker förhållandevis få sådana domstolsprövningar i Sverige, uppskattningsvis färre än 300 per år. Utgången av dessa rättsliga prövningar sker till försäkringsbolagens fördel i mellan 70–80% av målen.

Försäkringsbolagen i Sverige har arbetat traditionellt med utredningar under 1980- och 1990-talen. Undersökningarna har främst avsett privatpersoners anmälda försäkringsfall såsom inbrottsstöld i bostäder och fritidshus eller stöld av och från motorfordon. Tidigare var det framför allt motorfordonsskador som utreddes, men på senare tid verkar det som om även utredningar angående andra typer av privatförsäkringar tenderar att öka. Beslut att inte lämna försäkringsersättning för bränder efter utredning är ovanligt i Sverige. En förklaring till detta är att försäkringsbolagen har svårt att bevisa att branden anlagts av försäkringstagaren. Beträffande företagsförsäkringar arbetas det oftast på liknande sätt som med privatpersoner, dvs. man kontrollerar företrädesvis anmälda inbrottsstöld.

Ett utredningsärende påbörjas vanligtvis genom att en erfaren och uppmärksam skadereglerare noterar att det är något som inte verkar stämma i skadan varefter ärendet överlämnas till utredningsinspektören för vidare handläggning. Det kan även förekomma tips från t.ex. polisen. Vad som sedan sker rent praktiskt är en undersökning av det händelseförlopp försäkringstagaren angivit, exempelvis att inbrottsstöld skett i hans bostad. Vanligtvis börjar utredningen med en teknisk undersökning av sättet för hur någon obehörig tagit sig in i bostaden. Vidare kontrolleras t.ex. försäkringstagarens uppgifter om stöldanmält gods. Efter verkställd utredning görs en samlad bedömning om det som försäkringstagaren anmält är troligt eller om försäkringsbolaget anser att man inte kan fästa någon tilltro till dennes påstående. Om det senare blir resultatet av utredningen, beslutar försäkringsbolaget att försäkringsersättning inte skall betalas och även om polisanmälan skall ske. Valet är sedan försäkringstagarens om han vill pröva försäkringsbolagets beslut i domstolen.

Vissa typer av skadehändelser har föranlett särskild uppmärksamhet. Det var under mitten av 1980-talet och framåt relativt vanligt att man återfann stöldanmälda bilar i skogen, uppbrända eller sönderslagna. Utredning skedde regelmässigt och försäkringsbolagets beslut blev i många fall att någon ersättning inte skulle utges. I dag är denna skadetyper relativt ovanlig.

I slutet av 1980-talet började i stället de stöldanmälda bilarna att försvinna. Även här har försäkringsbranschen agerat kraftfullt med utredningar. Där resultatet blivit att man inte trott på kundens påståenden, har bolagen avböjt att utge ersättning. Det har vid domstolsprövningar om försäkringsersättning visat sig, att det inte varit en fördel för försäkringstagaren att hans bil försvunnit. Även om det självklart inte kan bevisas, är det tänkbart att försäkringsbolagens undersökningar av de

stöldanmälda och försvunna bilarna är en förklaring till att Sveriges siffror fortfarande ligger på en låg nivå.

Det som nämnts ovan om försäkringsbranschens åtgärder beträffande försäkringsskyddade brott, såsom gränskontroller, internationella kontakter och annat arbete med att spåra stöldgods, har även inneburit att felaktiga utbetalningar förhindrats.

Som ett exempel på förebyggande arbete kan nämnas försäkringsbolagens och polisens samarbete med nya anmälningsrutiner vid bilbrott. Under år 1991 började polisen och försäkringsbolagen i Gävle att tillämpa nya anmälningsrutiner avseende försök till tillgrepp av fordon, stöld ur och från motorfordon samt skadegörelse på motorfordon. De nya rutinerna innebar att bilen måste besiktigas av personal från både polis och försäkringsbolag vid särskilda besiktningstationer. Brottanmälan kunde således inte längre göras direkt hos polisen utom i undantagsfall. Syftet var bl.a. att försöka förhindra försäkringsbedrägerier och därigenom även minska antalet brottanmälningar. Samhällets kostnader skulle i så fall också komma att minska. Antalet polisanmälningar minskade under år 1991 jämfört med år 1990 med 6% eller från 2.541 till 2.401. En del av minskningen har tillskrivits anmälningsrutinerna som alltjämt tillämpas inom Gävle polisdistrikt, se BRÅ PM 1994:1.

Försöket har fått sin uppföljning inom Stockholms polisdistrikt. Från och med den 1 september 1992 och alltjämt skall polisanmälda försök till tillgrepp, bilbrott och skadegörelser på bil, besiktigas av personal från polis och försäkringsbolag på särskilda besiktningstillfällen. Under perioden september 1992 till juni 1993 sjönk antalet anmälningar med 5,2% eller med 140 fall i månaden samt minskade utbetald ersättning från försäkringsbolagen avseende stölder från fordon med SEK 900.000 per månad vilket skulle motsvara MSEK 11 per år, se BRÅ PM 1994:1.

Undersökningen anger att resultaten tyder på att försäkringsbedrägerierna minskade till följd av de nya anmälningsrutinerna med just detta belopp. I några ytterligare polisdistrikt har liknande anmälningsrutiner införts, men tyvärr saknas det någon egentlig fortsatt planering av verksamheten.

Sammanfattande synpunkter

Som framgått av redogörelsen avser såväl försäkringsskyddade brott som brott riktade mot försäkringsbolag ett stort antal ärenden och rör stora summor pengar. Även om antalet brottsanmälningar beträffande stöldbrott i Sverige under 1990-talet visat en viss nedgång, är denna tendens troligen endast temporär. "Hotet från öst" är alltför stort för att tro att denna tendens skulle vara varaktig. För stölderna av fordon har kurvan redan vänt uppåt.

Beträffande försäkringsbedrägerierna har vi egentligen en alltför dålig kunskap om den verkliga brottslighetens omfattning för att kunna ange en brottsutvecklingstendens. Vad vi emellertid vet genom de undersökningar som genomförts, är att bedrägerierna medför stora kostnader för försäkringsbolagen och att bolagen aktivt måste motarbeta denna typ av brottslighet. Jag anser också att man kan förutsätta att hotbilden om att gods förs ut från landet till de forna öststaterna gäller även och kanske i än större utsträckning de misstänkta bedrägerierna.

Att brottsligheten blir alltmer internationaliserad kommer att ställa stora krav på försäkringsbranschens utredande verksamhet. Samarbetet med andra länder måste initieras och utvecklas i dessa frågor. Verksamheten med slumpvisa gränskontroller har kommit för att stanna. Brottsförebyggande projekt, såsom anmälningsrutinerna vid bilinbrott, som medför att antalet anmälda brott minskar och därmed även antalet bedrägerier, är väsentliga och nödvändiga.

Vad försäkringsbranschen däremot inte kan

påräkna är myndigheternas aktiva stöd i detta arbete. Det står med all tydlighet klart att polisens brottsutredande resurser inte kommer att prioriteras mot försäkringsskyddade brott och helt klart inte användas för att utreda försäkringsbedrägerier. För att samhället överhuvudtaget skall agera och utreda bedrägerier, blir det nödvändigt att försäkringsbolagens utredningsinspektörer i princip gör färdigt hela förundersökningen. En trolig utveckling blir därför att det kommer allt mindre att vara fråga om brottsutredningar utan allt mer om att utreda om försäkringsersättning skall betalas eller inte. Detta är inte en i alla delar lycklig utveckling. Man bör diskutera det rent principiellt felaktiga mot en "privatisering" av brottsutredningar och det överensstämmer definitivt inte med andemeningen i försäkringsbranschens gemensamma riktlinjer, där syftet med utredningen framför allt var att polisanmälan skulle ske. I dagens läge nöjer sig försäkringsbolagen med att låta frågan om ersättning avgöras av domstol i tvistemål om försäkringstagaren beslutar sig för att väcka talan.

En effekt av denna inriktning på försäkringsbolagets utredningar har blivit att antalet polisanmälningar för försäkringsbedrägerier legat konstant på en mycket låg nivå genom åren. Detta har i sin tur lett till att domstolarna i de fåtal brottmål som avdöms per år, inte anser detta brott som särskilt samhällsfarligt eller ens allvarligt. Synsättet har inneburit förhållandevis lindriga påföljder för gärningsmannen. Signalerna till presumtiva gärningsmän kan i så fall bli att de inte riskerar något genom att försöka lura försäkringsbolagen.

I och med att försäkringsbolagen mer har kommit att inrikta sina utredningar mot frågan om ersättning skall betalas eller inte, kan allmänhetens förståelse och sympati för verksamheten komma att minska. Det är svårt för ett försäkringsbolag att förklara varför en försäkringstagare inte får ersättning, om den-

ne inte samtidigt döms för brott eller ens polisanmäls. Behandlas försäkringsbolagens utredningsverksamhet massmedialt, sker det oftast med utgångspunkt från ett konkret ärende där den sammanfattande slutsatsen blir att det är synd om försäkringstagaren som är helt rättslös mot försäkringsbolagets godtyckliga ersättningsbeslut. Försäkringsbolagen måste bli bättre på att förklara nödvändigheten av verksamheten för den stora majoriteten av hederliga försäkringstagare.

Överhuvudtaget anser jag att försäkringsbranschen på ett klarare och öppnare sätt bör informera allmänheten om att vi faktiskt utreder påstådda försäkringsfall och även ifrågasätter dessa. Det kan inte ur marknadsföringssynpunkt vara negativt att försäkringsbolaget öppet redovisar att man har en utredningsverksamhet. De försäkringstagare som skulle kunna ha några synpunkter är ju förhållandevis få eller omkring 10% av de kunder som anmäler skador. Jag vet att en del länder, t.ex. Storbritannien, satsar starkt på marknadsföring och upplysning angående försäkringsbedrägeriproblematiken med exempelvis köpt TV-tid. Syftet med dessa kampanjer är att väcka ett rättsmedvetande hos allmänheten.

I Sverige hoppas vi just nu mycket på att vi skall få ytterligare ett hjälpmedel i kampen mot försäkringsbedrägerierna. Försäkringsbranschen har ansökt om att få upprätta ett för bolagen gemensamt skaderegister enligt norsk förebild (FOSS-registret). Vi är övertygade om att vi i så fall skulle få ett verkningsfullt instrument för att upptäcka skadeärenden eller snarare kunder som försöker lura bolagen.

Litteraturförteckning

1. *Anlagd Brand, Insatser mot ett samhällsproblem – en handbok*, Svenska Brandförsvarsförbundet, Stockholm 1993.
2. *Bilbrottslighet och Brottsprevention*, Brottsförebyggande rådet PM 1994:2 av Ahlström och Ahlberg, Göteborg 1994 (BRÅ PM 1994:2).
3. *Försäkringsbedrägerier, Omfattning och orsaker*, Brottsförebyggande rådet Rapport 1982:6 av Eriksson och Tham, Stockholm 1982 (BRÅ Rapport 1982:6).
4. *Försäkringsbedrägerier, En kriminologisk kartläggning*, Polishögskolan Rapport 1:1994 av Persson och Bongehielm, Stockholm 1994 (PHS Rapport 1:1994).
5. *Nya anmälningsrutiner vid bilbrott*, Brottsförebyggande rådet PM 1994:1 av Ahlberg och Abrahamsson, Stockholm 1994 (BRÅ PM 1994:1).